

б) режали йилда хуудга республика ўқув олийгоҳларини , коллеж ва ўқув масканларни битирувчилар ва меҳнат бозорига илк бор кириб келувчилар миқдори белгиланади;

в) бу рўйхатга корхона ва муассасалардан ишдан тизимли ислохотлар асосида бўшаганлар киради;

г) мавсумий ва вақтинчалик ишларни бажариб юрган шахслар, выполняющих временные разовые работы;

д) хориждан қайтиб келиб, иш ахтараётганла миқдори;

е) ҳарбий хизматдан демобилизация бўлганлар;

Юқорида қайд этилган ташкилий-ҳуқуқий ва статистик талабларига мувофиқ ташкил қилинадиган янги иш жойларини ҳисобга олиш ва жойларда ушбу ҳисоботлар таҳлили асосида мутахассисларга ва касб-ҳунар эгаларини тайёрлашга қаратилган давлат тадбирлари самадорлигини сезиларли даражада ошириб боради.

HAVONING IFLOSLANISHINING BARQAROR RIVOJLANISHGA TA`SIRI: TOSHKENT SHAHRI MISOLIDA

Usmanov Anvar

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
huzuridagi “O`zbekiston iqtisodiyotini
rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari”
ilmiy tadqiqot markazi bosh ilmiy xodimi,
G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot
universitetining Toshkent shahridagi
filiali, kafedra professori*

Xamdamov Shoh-Jaxon

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
huzuridagi “O`zbekiston iqtisodiyotini
rivojlantirishning ilmiy asoslar va muammolari”
ilmiy tadqiqot markazi tadqiqotchisi, PhD*

Toshkent shahridagi havoning ifloslanishi jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. 2024 yil boshida shahar dunyoning eng iflos havo sifatiga ega shaharlar reytingida 4-o'rin egalladi . Shahar aholisiga niqob taqish, derazalarni yopiq tutish va uy ichidagi havoni namlantirish kabi choralarni ko'rish tavsiya etilgan .

2023 yil 29 dekabr kuni O`zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.Mirziyoyev boshchiligida bo‘lib o‘tgan yig‘ilishda president bosh vazir Abulla Aripovga 2025 yildan Ai-80 markali benzindan voz kechish masalasini uzil-kesil hal qilish bo‘yicha topshiriq berdi[1].

Ekologiya vazirligi Toshkent shahrida atmosfera havosini ifloslantiruvchi asosiy omillar deya sifatsiz yonilg‘ida ishlaydigan avtotransport vositalaridan chiqayotgan

chiqindilar, issiqlik va elektr stansiyalarida ko‘mir va mazutdan foydalanish, bosh rejasiz qurilish ishlari va daraxtlarni kesish kabilarni sanagandi[2].

Bekmirzaev & Yusupov [3] sanoat chiqindilari Toshkentdagi havo ifloslanishiga qanday ta'sir qilishini o'rganib, ushbu muammoni hal etish uchun sanoat korxonalarida ifloslantiruvchi moddalarni kamaytirish yo'llarini ko'rsatadi.

Djuraev [4] shahar ko'kalamzorligi va havo sifatini yaxshilash orasidagi bog'liqlikni tahlil qiladi, Toshkentda ko'proq yashil hududlar yaratishning muhimligini ta'kidlaydi.

Ergashev [5] Toshkent aholisining havo ifloslanishi tufayli yuzaga keladigan sog'liq muammolarini ko'rib chiqadi va bu muammoni qanday qilib oldini olish mumkinligini muhokama qiladi.

Ganiev [6] Toshkentdagi havo ifloslanishini kuzatish tizimlarini baholaydi, ushbu tizimlarni takomillashtirish bo'yicha takliflar kiritadi.

Ismailov & Khamraev [7] Toshkentdagi transport vositalaridan chiqadigan gazlarni kamaytirish strategiyalarini tahlil qiladi va siyosiy tahlil asosida ushbu muammoni hal qilish yo'llarini ko'rib chiqadi.

Karimov [8] urban rejalashtirishning Toshkentdagi havo ifloslanishini hal etishdagi rolini o'rganadi, shahar rejalashtirishdagi yangi yondashuvlarni taklif qiladi.

Toshkent shahridagi havo ifloslanishi asosan transport vositalari, sanoat korxonalari, qurilish loyihalari va kommunal xizmatlar tufayli yuzaga keladi. Shaharda ko'plab eski avtomobillar harakatlanadi, ularning yoqilg'i samaradorligi past va chiqindilari normadan ko'p. Shuningdek, sanoat korxonalari ham atmosferaga zararli moddalar chiqaradi, bu esa havo sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qurilish sohalari va kommunal xizmatlardan chiqadigan chang va boshqa ifloslantiruvchilar ham muammo qo'shadi. Bularning barchasi aholining nafas olish tizimiga, shuningdek umumiy salomatligiga zarar yetkazadi va atrof-muhitning barqarorligini pasaytiradi.

Toshkent hozirgi kunda bu barqaror iqtisodiy o'sishni boshdan kechirayotgan shahar bo'lib, aholi bilan bir qatorda sanoat ob'ektlari o'sib bormoqda ya'ni 2020 yil holatiga ko'ra 2,57 million kishini tashkil etgan bo'lsa 2024 yil 1- yanvar holatiga 3,04 million kishini tashkil etmoqda. Havo sifatiga kelsak, mintaqaning ko'plab shaharlarida bo'lgani kabi, u ham qazib olinadigan yoqilg'idan ortiqcha foydalanish, shuningdek, yomon yoki past sifatli yoqilg'idan foydalanish, shuningdek, ko'p miqdorda yoqilg'i yoqish kabi yomon ekologik amaliyotlar tufayli ba'zi ifloslantiruvchi muammolardan shahar aholisi aziyat chekmoqda.

Zarrachalar havo sifatini tartibga solish maqsadida ularning diametri bilan belgilanadi. Diametri 10 mikron yoki undan kam bo'lganlar (PM10) o'pkada nafas oladi va salomatlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Nozik zarrachalar diametri 2,5 mikron yoki undan kam bo'lgan zarralar sifatida aniqlanadi (PM2.5).

2019-yilda Toshkent yiliga o'rtacha PM_{2,5} ko'rsatkichi 41,2 mkg/m³ bo'lgan, bu yuqori ko'rsatkich uni “sezgir guruhlar uchun nosog'lom” qavsga kiritilgan va dunyo buyicha 219-o'rinni egallagan bo'lsa 2022 yil 17 oktyabr oqshomida Toshkent atmosfera havosining ifloslangani bo'yicha dunyoning yirik shaharlari orasida 1-o'ringa chiqdi [9]. Bu boradagi onlayn indeksni IQAir portalida ko'rish mumkin. “O'zgidromet” stansiyalari

qayd etib boruvchi ko'rsatkichlarga asoslanuvchi IQAir portaliga ko'ra, soat 20:30 atrofida Toshkent havosida mayda PM-2,5 dispers zarralarining konsentratsiyasi 212 mkg/m³ni tashkil etgan – bu “juda zararli” tasnifidagi ko'rsatkich bo'lib, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti belgilagan me'yordan 42,4 barobarga ko'pdir. 2023-2024 kuz-qish mavsumida O'zbekiston yan bir-necha bor top-10 talikka kirdi. 2024 yil yanvar oyi so'nggida va 1-2- fevral kunlari qor va yomg'ir yog'di. Bu albatta havoning yaxshilanishiga ijobiy ta'sir qildi. Kuchalarda qor bo'lgan 3 fevral kunida Toshkent shaxri dunyoda havoning iflosligi buyicha 11-orinni qayd etdi .

Takliflar quyidagilardan iborat:

Transport tizimini optimallashtirish: Jamoat transporti tizimini yaxshilash, avtobus va metro liniyalarini kengaytirish, velosiped yo'llarini qurish orqali fuqarolarni shaxsiy transportdan foydalanishga rag'batlantirish, jamoat transportini to'liq elektr (tramvay va hokazo) va boshqa muqobil yoqilg'i turlariga o'tkazish

Ekologik toza yoqilg'i va transport vositalariga o'tish: "Yevro-4" va undan yuqori standartlardagi yoqilg'ilardan foydalanishni majburiy qilish, elektr avtomobillar va gibrid transport vositalarini qo'llab-quvvatlash.

Sanoat chiqindilarini nazorat qilish: Sanoat korxonalarida atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qat'iy standartlarni joriy etish, zararli chiqindilarni kamaytirish bo'yicha texnologiyalarni modernizatsiya qilish, shahar va aholi yashaydigan hududlarda ko'mir va mazutdan foydalanishni taqiqlash.

Qurilish jarayonlarini ekologik jihatdan tartibga solish: Qurilish maydonlarida chang va boshqa ifloslantiruvchilarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, qurilish materiallarini atrof-muhitga zarar bermaydigan turlariga o'tish.

Ushbu takliflar Toshkent shahridagi havo ifloslanishini sezilarli darajada kamaytirishga yordam berishi mumkin, bu esa aholining sog'lig'ini yaxshilash va shahar atrof-muhitining sifatini oshirishga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литература/ References):

1. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/01/29/ai-80/>
2. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/01/12/air/>
3. Bekmirzaev, G., & Yusupov, F. (2022). The impact of industrial emissions on urban air pollution: A case study of Tashkent. *Central Asian Journal of Environmental Science*, 5(1), 55-70.
4. Djuraev, A. (2024). Green spaces and air quality improvement in Tashkent. *Urban Ecology Research*, 8(2), 142-158.
5. Ergashev, I. (2023). Public health impacts of air pollution in Tashkent, Uzbekistan. *Central Asia Health Review*, 17(4), 310-325.
6. Ganiev, R. (2022). Evaluation of air pollution monitoring systems in Tashkent. *Technology and Environment*, 9(3), 235-248.
7. Ismailov, S., & Khamraev, A. (2021). Strategies for reducing vehicle emissions in Tashkent: A policy analysis. *Transportation Policy*, 31(4), 367-382.
8. Karimov, J. (2023). The role of urban planning in addressing air pollution in Tashkent. *Journal of Sustainable Urban Development*, 6(1), 88-104.
9. <https://kun.uz/uz/news/2022/10/17/toshkent-havosining-iflosligi-boyicha-dunyoda-oringa-chiqdi>